

A hand is shown from the bottom, cupping a glowing, semi-transparent Earth. The Earth is illuminated from the left, creating a bright glow and casting a shadow on the hand. The background is a dark, starry space with a bright light source on the left, creating a lens flare effect. The overall color palette is dominated by blues and purples.

5-мавзу: Борлиқ фалсафанинг фундаментал категорияси

Режа.

1. Борлиқ категорияси. Борлиқ турлари.
2. Материя категорияси. Дунёнинг моддий бирлиги.
3. Фалсафий билишда тарихан шаклланган услублари метафизика, софистика, эклектика, синергетика.
4. Диалектик услуб ва тадқиқот тамойиллари.

Борлик

- Фалсафанинг онтология категориясида (борлик) соҳаси тадқиқ этилади.

Борлиқнинг асосий шакллари:

1. Табиат борлиғи.
2. Инсон борлиғи.
3. Маънавий борлиқ.
4. Ижтимоий-социал борлиқ.

Табиат борлиғи:

- ▶ Бирламчи
- ▶ Иккиламчи турларга эга.

Маънавий борлик

- ▶ маданият ва санъат асарлари,
- ▶ тил, илмий кашфиётлар,
- ▶ ғоялар, ахлоқ-одоб қоидалари,
- ▶ фалсафий, эстетик, бадиий, сиёсий, тафаккурлаш маданияти,
- ▶ руҳий кечинмалар,
- ▶ диний тасаввурлар, тушунчалар ва х.к. мажмуи киради.
- ▶ Жамият, шахс, миллат тараққиётининг манбаидир.

Ижтимоий борлик

- ▶ ходисаларнинг барча турларини ўз ичига қамраб олади.
- ▶ Иқтисодий, ижтимоий, сиёсий,
- ▶ ижтимоий этник, оилавий ва х.к. муносабатлардан таркиб топган,
- ▶ доимо таракқий этиб,
- ▶ ривожланиб турадиган жонли организмдир.

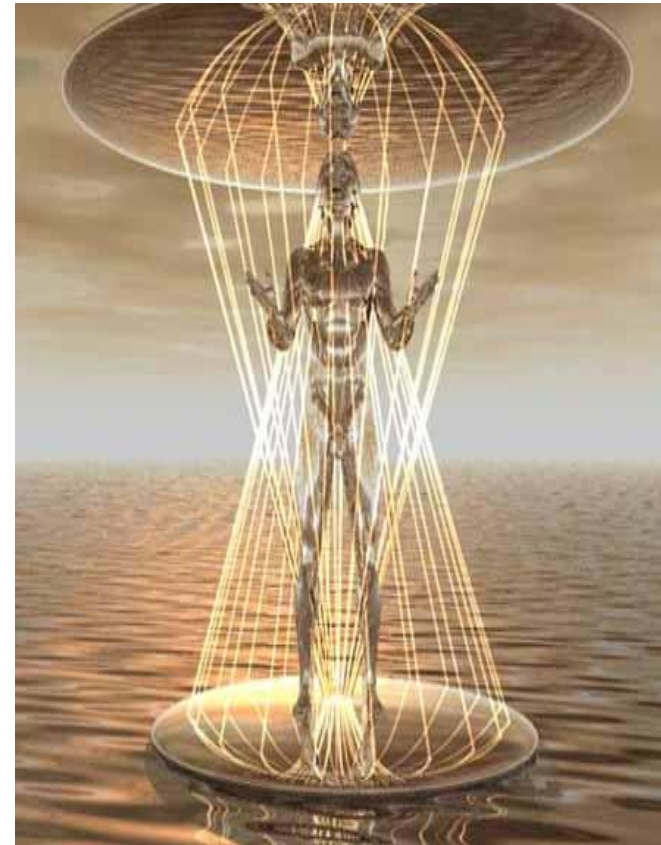
Материя

- ▶ абстракция, фикрнинг махсулидир.
- ▶ оламда «умуман материя» учрамайди
- ▶ материянинг конкрет кўринишлари учрайди.
- ▶ барча моддий объектларга хос хусусиятларни умумий тарзда ифодалаш учун қўллайдиган тушунча.

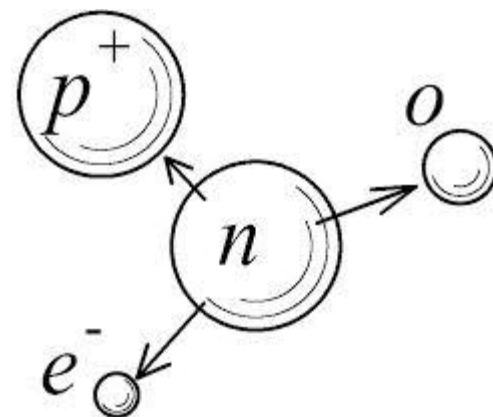
Материя тушунчасининг фалсафий мазмуни:

- а) нарсаларнинг бизнинг онгимиз, хохишимизга боғлиқ бўлмаган холда мавжуд эканлиги;
- б) улар бизнинг сезги ва билимларимиз манбаи эканлигини билдиради.

Материянинг модда кўриниши

- ▶ Модда кўринишидаги материя тинчлик масса кўринишига эга.
- ▶ Протон, нейтрон, электрон ва позитронларни, улардан ташкил топган атом ва молекулаларда намоён бўлади.
- ▶ Суюқ, қаттиқ, газсимон, плазма, эпплазма, физик вакуум ҳолатида мавжуддир

Материянинг майдон кўриниши

- ▶ Материянинг майдон кўриниши ҳаракатдаги массага эга.
- ▶ Ёруғлик тезлигига яқин тезлик билан ҳаракат қилади.
- ▶ Электромагнит майдон, ядро майдони гравитацион майдон – майдон кўринишларидир.

Материянинг масштаб ўлчов даражасилари:

Микродунё

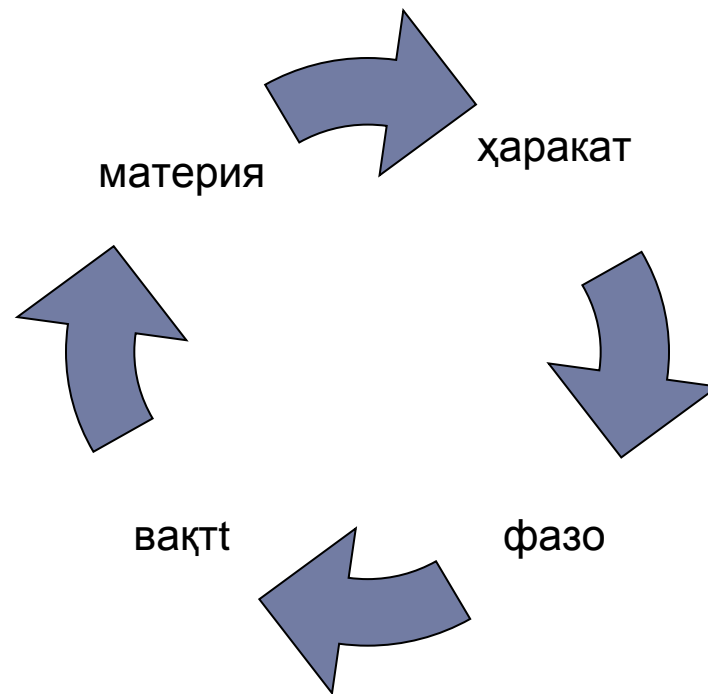
Мегадунё

Макродунё

Материянинг яшаш усули

- ▶ **Ҳаракат**
- ▶ **Фазо**
- ▶ **Вақт**

Ҳаракат - ҳар қандай ўзгаришдир

Унинг шакллари:

- 1) механик ҳаракат (жисмларнинг фазодаги силжиши);
- 2) физик ҳаракат (иссиқлик, ёруғлик, электр, магнитизм);
- 3) кимёвий ҳаракат (кимёвий бирикиш ва парчаланиш, агрегат ҳолатларнинг бир-бирига ўтиши)
- 4) Биологик ҳаракат (органик ҳаёт)
- 5) ижтимоий ҳаракат.

Фазо ва вақтнинг умумий томонлари

- 1. объектив, инсон онги, иродаси ва ғояларига боғлиқ эмасдир.
- 2. абадий азалийдир. Фазо билан вақтнинг абадийлиги материянинг абадийлигидан келиб чиқади,
- 3. чексиз чегарасиз бепоёндир.

Фазо ва вақтнинг ўзига хос хусусияти

Фазо уч ўлчовга эгадир (бўйига ва баландлигига, олдига ва орқасига)

Ҳозирги замон физикасига кўра тўртинчи ўлчов сифатида вақт олинган.

Вақтнинг хусусияти бир ўлчовлигидадир, қайтарилмаслигидадир.

Вақт

- ▶ материянинг мавжудлик шаклидир
- ▶ моддий жараённинг кенг ёйилиш изчиллигини англатади.
- ▶ Жараённинг турли босқичлари, бир-биридан ажралганлиги, уларнинг давом этишини, уларнинг ривожланишини билдиради.
- ▶ Ҳар бир нарса ўз ўтмиши, ҳозир ва келгусига эга.
- ▶ Булар эса вақт тушунчасини ифодалайди.

Фазо

- ▶ Ҳаракатдаги материя мавжудлигининг туб объектив шаклидир.
- ▶ Моддий объектларинг биргаликда мавжудлигини ва бир биридан узоқлигини
- ▶ уларнинг кўламини, бир-бирига нисбатан жойлашиш тартибини ифодалайди.

